

AGRESIVITATEA – FORMĂ A COMPORTAMENTULUI UMAN ANTISOCIAL

Felicia-Aurica Haidu, doctorandă, UPS "Ion Creangă"

Summary

In last year's the study of aggressive behaviour became widespread and dynamic, and also remains a challenge for psychology. The evolution of aggressiveness phenomenon led to the it's refinement based on different practices and mechanisms of aggressiveness appearance. In phylogentic evolution remains constantly especially among children. The types and forms of aggressive behaviour are becoming more numerous and various. This article bring forward an actual problem for our society: aggressivity. The actuality of this paper determined by the negative influence of social contemporary crises upon human psychology, which generates anxiety and tension, agresivity and violence. Violence and Agresivity are complex social phenomena.

Agresivitatea reprezintă una dintre cele mai vechi probleme de cercetare, dar în aceeași măsură actuală pentru domeniul științelor umaniste. Agresivitatea este o noțiune care provine din latinescul „agresiv” care înseamnă a ataca. Se referă la o stare a sistemului psihofiziologic, prin care persoana răspunde printr-un ansamblu de conduite ostile în plan conștient, inconștient și fantasmatic, cu scopul distrugerii, degradării, constrângerii, negării sau umilirii unei ființe sau lucruri investite cu semnificații, pe care agresorul le simte ca atare și reprezintă pentru el o provocare. Agresivitatea este o formă de conduită de devianță umană, cu o diversitate de forme de manifestare, cu intensitate diferită. Pe o scară a intensității, pornind de la intensitatea cea mai mică, agresivitatea presupune: confruntarea vizuală, poreclirea, ironizarea, tachinarea, bruscarea, lovirea cu diferite obiecte, pălmuirea și ajungând la forme de intensitate crescută, cum ar fi înjunghierea și împușcarea [2, pag.21].

În încercările de definire, analiză și interpretare a agresivității de către specialiști, nu regăsim un consens mai general, o unanimitate. Totuși se disting o serie de poziții în definirea comportamentului agresiv. Pentru a fi agresiv, un comportament trebuie să fie intenționat. David G. Myers face o distincție clară între comportamentul de tip cooperant – suportiv și cel agresiv. Comportamentul agresiv poate fi definit ca fiind comportamentul fizic sau verbal orientat cu intenție spre a răni pe cineva. Myers consideră că termenul „agresivitate” este folosit în multe feluri și pentru multe rațiuni. Agresivitatea nu se confundă cu un comportament antisocial, cu delicvența și infraționalitatea. Conduita boxerului nu este orientată antisocial și cu cât este mai agresivă, cu atât este mai performantă. Și invers, nu orice comportament antisocial, inclusiv infrațional, poate fi caracterizat prin agresivitate. Sunt comise infrațiuni prin inacțiune, deci fără agresivitate. Sunt comise infrațiuni prin inacțiune, deci agresivitatea nu este prezentă. Foarte des agresivitatea este asociată și chiar confundată cu violența. De cele mai multe ori comportamentul agresiv este și violent, dar sunt și cazuri de conduită agresivă dar în forme nonviolente.

Privitor la comportamentul agresiv cu răsunet antisocial, Virgil Dragomirescu diferențiază mai multe tipuri de agresivitate:

- agresivitatea nediferențiată, ocazională, care nu are un răsunet antisocial, obligatoriu sau imediat;
- comportamentul agresiv propriu-zis, polimorf și cronic, în care se include și comportamentul criminal;
- comportamentul agresiv ca expresie integrată, nemijlocită a unei stări patologice, fie consecință a unei afecțiuni neuropsihice, preexistente, fie dobândită.

Concluzia este ca de multe ori comportamentul agresiv este stimulat, provocat, declanșat, întreținut de conduita partenerilor relației interpersonale ce suportă consecința agresivității. Cel agresat poate direct sau indirect, voluntar sau involuntar să se constituie într-un factor de potențare a conduitei agresive a partenerului respectiv.

Comportamentul agresiv este orientat nu numai afară subiectului ci și asupra sinelui. Aici trebuie să facem distincție între actele comportamentale autoagresive, forma cea mai gravă fiind sinuciderea, și actele comportamentale care pot periclita sănătatea și echilibrul organismului (fumat, alcool, droguri). Elementul esențial de diferențiere îl constituie prezența intenției autodistructive. Astfel, putem considera agresivitatea ca fiind orice formă de conduită orientată cu intenție către obiecte, persoane sau către sine în vederea producerii unor prejudicii, a unor răni, distrugerii sau daune.

Destul de frecvent, agresivitatea este asociată și chiar confundată cu violența. Desigur, de cele mai multe ori, comportamentul agresiv este și violent, dar sunt și cazuri de conduită agresivă (este clară intenția de a vătăma, de a face rău) în forme non-violente. Otrăvirea lentă a unei persoane este o conduită agresivă, dar non-violentă. Uneori agresivitatea este confundată cu violența, dar totuși este „o stare a sistemului psihofiziologic prin care persoana răspunde printr-un ansamblu de conduite ostile în plan conștient, inconștient și fantasmatic, cu scopul distrugerii, degradării, constrângerii, negării sau umilirii unei ființe sau lucru investite cu semnificații, pe care agresorul le simte ca atare și care reprezintă pentru el o provocare.” [2]. Manifestările agresivității umane sunt extrem de diverse și la diferite niveluri: pulsional, afectogen, atitudinal, comportamental. Deci, aria agresivității este mult mai extinsă decât cea a violenței. Parte integrantă a naturii umane, agresivitatea include și trăsături ale naturii umane, ca de pildă, dinamismul unei persoane antrenată în lupta pentru autoafirmare sau în depășirea greutăților vieții. Incluse noțiunii de agresivitate sunt și noțiunile care desemnează comportamentul agresiv, cât și implicarea actului agresor în viața socială.

Avându-și originea în mecanismul de excitabilitate al sistemului nervos central, agresivitatea este o însușire a ființelor vii pe toată scara evoluției acestora. C. Păunescu

menționează că manifestările agresivității pot fi diverse și la diferite niveluri: pulsional, afectogen, atitudinal și comportamental, incluzând aici și modalități ale naturii umane. Formă de comportament ofensiv al individului, care se consumă în plan acțional sau verbal, constituind reacția sa la o opoziție reală, ori numai imaginară din partea celorlalți, agresivitatea este o formă de conduită umană antisocială învățată, care se poate manifesta individual sau colectiv, de la nivel verbal până la violența fizică și crimă.

C. Păunescu spune că „omul își poate orienta activitatea în mod direct asupra unui congener lovindu-l, jignindu-l verbal sau ironizându-l. Agresivitatea umană poate acționa de asemenea indirect, atunci când adversarul este vorbit de rău sau i se întinde o cursă. Agresivitatea se poate manifesta și prin refuzul contactului social, ajutor sau discuții, de exemplu” [2]. Privite din perspectiva scopului urmărit, unele conduite agresive sunt orientate în direcția demonstrării „puterii” agresorului sau a masculinității, în timp ce altele sunt orientate în direcția producerii „unui rău” altei persoane. După alți autori însă, nu este necesară această diferențiere, deoarece aceste variate scopuri nu sunt mutual exclusive și multe alte acte de agresiune pot fi orientate spre atingerea unora sau a tuturor acestor scopuri.

Cea mai importantă problemă care apare este aceea a caracterului voluntar al actului agresiv. În general, literatura de specialitate acceptă voluntaritatea acțiunii drept criteriu al aprecierii agresivității în pofida faptului că propriu-zis intenția nu ține de acțiune, ci este doar premisa acțiunii, și că descoperirea intenției care stă la baza actului ridică frecvent dificultăți serioase [7]. Și anume, caracterul intenționat al actului nu este neapărat identic cu provocarea conștientă a pagubei sau a jignirii, și sunt cazuri când, pe bună dreptate părintele sau pedagogul, presupun agresivitate chiar și atunci când copilul care a provocat paguba sau durerea se simte nevinovat. Așadar, agresivitatea este o reacție naturală în fața obstacolelor frustrante, însă modalitățile de manifestare a ei sunt normate social prin reguli de comportament și prin lege.

La nivel de inițiere, literatura de domeniu face distincția între *agresivitatea reactivă* – cea prin care se răspunde unei provocări și *cea proactivă* – inițiată fără provocări prealabile. Studiile de specialitate arată că fenomenul agresivității își are rădăcinile în mai multe domenii, practici, factori, și anume: perpetuarea unor structuri politice, economice și normative deficitare; menținerea și accentuarea discrepanțelor sociale și economice dintre oameni; intensificarea conflictelor și a tensiunilor sociale și etnice [6].

Prin urmare, într-o încercare de definiție care să cuprindă într-o formulă cât mai completă întreaga complexitate a fenomenului agresivității, agresivitatea apare ca fiind intenția de a cauza dezavantaje altora în vederea obținerii unor avantaje personale sau a unor compensații pentru frustrările percepute, pentru aceasta avându-se în vedere orice mijloace.

Termenii ce trebuie subliniați în această definiție sunt intenția și perceperea (intenției,

respectiv frustrării) întrucât în lipsa intenției nu se poate vorbi de agresivitate, iar perceperea (și nu neapărat condițiile obiective) este aceea care determina agresivitatea.

În urma celor analizate mai sus, observăm că agresiunea reprezintă unul din comportamentele sociale foarte greu de definit. Înțelesul acordat de un cercetător sau altul depinde de perspectiva teoretică adoptată. În plus ceea ce este considerat a fi agresiv depinde de standardele sociale și culturale ale celui care percepe acest fapt.

Criteriile de grupare a comportamentelor agresive sunt următoarele [7, pag.51] :

1. *Conținutul moral al comportamentului.* În acest sens, distingem: agresivitate antisocială (distructivă) orientată împotriva colectivității, și agresivitate prosocială care servește intereselor colectivității și ale individului.

Atunci când apare decizia de a acționa agresiv și antisocial se ține cont de raporturile dintre costurile și beneficiile anticipate. Se poate vorbi de un continuum, ce are la una dintre extreme reacții de agresivitate spontane, iar în cealaltă, comportamente antisociale calculate în cele mai mici detalii.

Ca atare, pedeapsa dată de educator este agresivitate prosocială în cazul în care, pe de o parte, ea rămâne în cadrul așteptărilor culturale legate de rolul dat, iar pe de altă parte, dacă ea nu are drept motiv răzbunarea, ci cerința socializării, a dezvoltării normale, armonioase a personalității.

2. *Agresivitatea ca mijloc sau scop.* Conform acestui criteriu, distingem : agresivitate instrumentală manifestată când individul recurge la agresivitate fiindcă doar pe această cale își vede realizabil un plan, scop, idee oarecare; și agresivitate emoțională sau ostilă – când individul recurge la agresivitate independent de un avantaj – pentru a produce altuia o durere, neplăcere, act la care îl îndeamnă din interior un afect oarecare. Ostilitatea este un construct multidimensional, de aceea este văzută ca având componente cognitive, afective și comportamentale. Componenta cognitivă este definită ca o serie de credințe și atitudini negative îndreptate spre ceilalți inclusiv cinismul și neîncrederea. Componenta afectivă etichetată în maniera tipică ca și furie se referă la emoții neplăcute, dezagreabile. Componenta comportamentală este gândită ca rezultat la componentele atitudinală și afectivă și este o acțiune intenționată de a le face rău celorlalți, fie verbal, fie fizic [9, pag.249].

3. *După caracterul lor ofensiv sau defensiv* (acesta a fost cercetat în primul rând de etologi pe baza observațiilor și experimentelor realizate în lumea animală) se disting: agresivitate ofensivă și agresivitate defensivă (de apărare). Prima se referă la agresivitatea care apare în cadrul speciei, mai ales între masculi, precum și agresivitatea prădătoare (jefuitoare) manifestată între specii. Cea de-a doua cuprinde: agresivitatea masculului pentru a-și apăra teritoriul, cea a femelei pentru a-și apăra puiul și cea de autoapărare, ele fiind precedate de o încercare de fugă, care, datorită apropierii

organismului străin, se transformă într-un atac disperat. Rezultă de aici relația dintre fugă și atac.

Pe baza acestor criterii enumerate mai sus, au fost stabilite mai multe forme de manifestare a agresivității.

Importantă este, de asemenea, diferențierea *între agresivitatea verbală și cea fizică*, aceasta din urmă fiind mult mai gravă, atât prin consecințele asupra agresantului, cât și prin probabilitatea mai mare de a declanșa un răspuns agresiv și deci, de a duce la o escaladare a violenței.

Limbajul, ca mijloc obiectiv de comunicare interumană presupune o mare diversitate a resurselor de expresie, toate bazându-se pe producerea și vehicularea simbolurilor și semnificațiilor. Prin intermediul cuvântului se ating valori esențiale ale ființei, se țintește degradarea personalității, atingerea reprezentării de sine, dizolvarea identității și demnității, știrbirea libertății de a exista [10, pag. 253-263].

Agresivitatea verbală poate fi:

- *Calomnia* reprezintă cea mai agresivă formă verbală. Calomnia, deși pare un act spontan, de fapt este un scenariu dinainte conceput. Păstrând proporțiile, ea reprezintă o ucidere social-morală. Deci, va exista mai întâi selectarea țintei, în jurul căreia se structurează conflictul, ceea ce înseamnă o acumulare de resentimente, de invidie de ură [2, pag.71].

- *Ironia* este definită ca formă de agresivitate verbală, în care enunțul – manifest ascunde semnificațiile latente diferite de mesajul propriu-zis. Ea constituie o modalitate de agresare a unei situații, a unei persoane, printr-un joc subtil de inteligență, care să producă obiectului atacat un prejudiciu moral sau o traumă psihică.

- *Sarcasmul* este forma cea mai acută, mai pertinentă și mai traumatizantă de agresivitate prin limbaj. Cuvântul vine din limba greacă și la origine înseamnă a mușca din carne. Deci, sarcasmul este o ironie mușcătoare.

Dacă ironia, sub forma sa obișnuită nu are conotație netă de răutate, sarcasmul are corespondent în patologie și vehiculează o încărcătură considerabilă de răutate, de cruzime. Sarcasticului îi place nu numai să rănească verbal victima ci să asiste la trăirea durerii de către aceasta.

În continuare vom enumera cele mai proeminente forme de manifestare a agresivității fizice după cum urmează:

1) *Excitabilitatea* este starea sistemului nervos caracterizată printr-o sensibilitate de grad maximal față de factorii de mediu extern sau intern. Definiția acesteia are la bază noțiunea psihofiziologică de excitație care vine din latinescul *excitatio* care înseamnă stimulare.

Unii autori consideră că excitația psihologică presupune ridicarea tensiunii psihologice și exacerbarea dinamismului psihic, stări care devin patologice atunci când sunt însoțite de o tulburare afectogenă reactivă, consecința unei emoții intense sau a unui incident grav. [1, pag.163].

Copiii până la vârsta adolescenței pot prezenta episoade de hiperexcitație în cadrul normalității, dar în cazuri de suferință neuropsihică aceste stări capătă caracter permanent și devin patologice. Formele de manifestare ale hiperexcitabilității sunt: gesturi de nerăbdare, ton ridicat și iritat al vocii, efervescență a limbajului, labilitate emoțională, încredere exagerată în sine, agresivitate. Coloratura afectivă este marcată prin furie.

2) *Impulsivitatea* este o trăsătură caracteristică ce implică un mod impulsiv de a reacționa prin impulsuri. Impulsurile sunt modalități acționale de reacție involuntară, bruscă, necontrolată și neintegrate într-o activitate rațională (acte violente, descărcări explozive, reacții de mânie, etc.) [2, pag.64].

Actul impulsiv face ca tensiunea psihică să înceteze. El poate fi necontrolat, imprevizibil, irațional, avându-și originea în motivații subiective sau într-o reacție reflexă.

3) *Propulsivitatea* reprezintă declanșarea agresivității datorită unui resort intern. Ea apare în mod forțat, automat, fără să se supună controlului voluntar. Ca mod de manifestare, propulsiunile pot fi: kinetice, monotopii ritmice (balansarea capului sau a unui membru), mișcări parazite, accese de automatisme ambulatorii.

Aceste manifestări n-au sens, sunt instinctive, își au originea în tendințele fundamentale ale inconștientului. Ele sunt determinate de trebuințele și expresiile emoționale.

În general, instinctele grupează pulsionile, trebuințele, tendințele, totalitatea actelor reflexe, automate și inconștiente cu care individul se naște și care poartă amprenta tipului caracterial al personalității acestuia.

Aspectul cel mai important al vieții instinctive a individului este reprezentat de agresivitate. Ea permite organismului să folosească ceea ce-l înconjoară pentru satisfacerea nevoilor esențiale ale vieții sale.

4) *Violența* – derivă din latinescul vis care înseamnă forță; prin urmare violența înseamnă utilizarea forței pentru a manifesta superioritatea.

Definirea violenței presupune trei direcții [12, pag.37]:

- violența ca o stare de dezordine este o formă coruptă a puterii sau un abuz de putere, impusă contrar voinței altora ;

- violența ca formă de comportament care produce vătămări corporale sau sufletești la cei asupra cărora acționează. Deși violența implică forța, ele sunt concepte separate. Forța implică amenințarea utilizării violenței, pe când violența este actul în sine prin care forța se realizează ca acțiune asupra altuia.

- violența ca acțiune de control, în sensul de constrângere a acțiunilor sociale aplicate de anumite persoane sau forțe social-politice asupra restului societății în scopul obținerii unor modele specifice de comportament, acțiune sau a unei mentalități colective identice.

Violența poate fi:

- violența fizică, pe care autorul o consideră cea mai gravă, întrucât cauzează moartea persoanei, vătămarea corporală și libertatea individului. Ea este brutală, crudă, sălbatică.

- violența economică, care privește toate atingerile și frustrările asupra bunurilor materiale, cunoscând practic o infinitate de forme. În societățile cu un grad ridicat de evoluție industrială, se poate opera foarte greu la despărțirea a ceea ce ai de ceea ce ești tu, întrucât individul se identifică atât de mult ca existență cu ceea ce îi aparține ca mijloc de existență. În acest fel violența se confundă cu delincvența.

- violența morală ce cuprinde violența privată: criminală (mortală, corporală, sexuală) și noncriminală (suicid, accidente); precum și violența colectivă: violența cetățenilor contra puterii (terorism, greve, revoluții), violența puterii contra cetățenilor (terorism de stat...), violența paroxistă (războiul).

Violența este o manifestare de relație interumană și exprimă, sub diversele sale forme, structuri sau acte ale unei stări de agresivitate.

5) *Comportamente aberante*. În sens larg, comportamentul este ansamblul reacțiilor unor ființe ca răspuns la o situație trăită, în funcție de stimulii din mediu și de tensiunile interne ale organismului, care într-o structură unitară dispune de o anumită motivație, o anumită direcție și un anumit scop.

În sens global, comportamentul are trei aspecte [4, pag. 38]:

- conștiința situației trăite (angajarea persoanei în acțiune cu toate percepțiile, sentimentele și posibilitățile persoanei de a rezolva situația).

- manifestările (ca reacții fiziologice, fizice), acțiuni operații.

- manifestările legate de relația subiectului cu mediul de viață și cu mediul său interior.

Comportamentul antisocial ca formă deviantă nu apare pentru prima dată la vârsta adultă, ci el se organizează pe un teren (nucleu) existent din copilărie. Comportamentul agresiv înseamnă atitudini și acte, fapte constante și repetitive, cu conținut antisocial, cu manifestări de agresivitate și violență, de cele mai multe ori explozive sau premeditate, anticipate, față de propria persoană (autoagresivitate) sau față de alții (heteroagresivitate).

În definiția comportamentului antisocial ca formă deviantă care se întâlnește în tulburarea personalității de tip antisocial, constând în cronicizarea comportamentului inadaptat, prin care sunt violate atât regulile morale, integritatea fizică, cât și drepturile sociale la adult, se pune accentul pe faptul că acest comportament – cu excepția cazurilor clinice – nu apare pentru prima dată la vârsta adultă, ci el se organizează pe un teren (nucleu) existent din copilărie. Trebuie remarcat că, în cele mai multe cazuri, nici unul din simptomele menționate la adult nu apare singur ci sub forma unui sindrom deviant sau sub forma unei personalități dizarmonice.

Bibliografie:

1. Marcelli D., Braconnier A. Tratat de psihopatologia adolescentului. București: Ed. Fundației Generația, 2006, p.163.
2. Păunescu C. Agresivitatea și condiția umana. București: Ed. Tehnica, 1994
3. Rădulescu S., Banciu D. Introducere în sociologia delincvenței juvenile. București: Ed. Medicala, 1990
4. Huditean A. Devianța comportamentală la elevi. –Sibiu: Ed. Psihimedia, 2002
5. Preda V. Profilaxia delincvenței și reintegrarea socială. București: Ed. St. si Enciclopedica, 1981
6. Radu I. (coord). Psihologie socială. Cluj-Napoca: Editura Exe, 1994.
7. Tudose C. Aspecte psihologice ale agresivității umane. București, 2003
8. Scripcaru Gh., Botezatu Gh. Patologia violenței infracționale. Iași, 1991
9. Șoitu L., Hăvârneanu C. Agresivitatea în școală. Iași: Institutul European, 2001
10. Scoda A. Agresivitatea verbală manifestată în relația elevi-profesori și profesori-elevi // Revista de pedagogie, 2009, nr.7-9, p.253-263
11. Verza E., Verza F. Psihologia vârstelor. Bucuresti: Pro Humanitate, 2004
12. Ferreol G., Neculau A. Violența. Aspecte psihosociale. Iași: Ed. Polirom, 2003.